הרב אברהם חמאמי

ברכת לבנה – מאימתי*

הרמב״ם בהלכות ברכות (פ״י הט״ז–י״ז) כתב: ״הרואה לבנה בחדושה מברך [...] אם לא בירך עליו בלילה הראשון, יש לו לברך עליו עד ששה עשר יום בחדש, עד שתמלא פגימתו״. לשון ״**אם** לא בירך״ מוכח להדיא שהוא לשון דיעבד. וכמ״ש מארי בחבורו (שם ציון לג) וז״ל:

> ומשמע דברי רבנו דלכתחלה ולמצוה מן המובחר לברך בליל ראשון, ורק אם לא ברך בלילה הראשון מברך הלאה. והכי דייק לשון הגמ׳ כל המברך על החדש **בזמנו**, וזמנו הרי למדונו חז״ל בפ״ב דראש השנה ה״ח דזמנו הוא ליל שלשים לחדש היוצא. וכך נהגו אבותינו לברך מיד בליל ראשון, שכך כתוב בסדורי תימן העתיקים: הרואה את הירח בעת שייראה בראשית כל חדש מברך... ואם לא בירך על החדש בלילה הראשון יכול לברך על החדש עד תום ט״ו יום מן החדש.

וכוונת מארי לסדורי תימן העתיקים,[1] מהם: תכלאל הקדום (משנת הרנ״ח דף 96 ע״א), וכ״ה בתכלאל מהר״י ונה (משנת הת״ח דף 190 ע״ב) וז״ל: ״אלדי ינצ׳ר אלקמר ענד מא יהל באוול כל שהר יבארך [...] ואם לא בירך בלילה הראשונה יש לו לברך עד ליל ט״ו עד שתתמלא פגימתה״. וכ״ה בתכלאל קדמונים (מהד׳ י. חבארה דף קפ ע״ב),[2] וכ״ה בתכלאל עץ-חיים (מהד׳ רש״צ תשל״א, ח״א דף רמח ע״א) עיי״ש.[3]

* מאמר זה הורתו מתשובה שכתבתי לידידי ר׳ יוחאי מקבילי יצ״ו, מיום יז אייר תשס״ב.

1 ובמחזור ארם צובה (משנת רפ״ז מהד״צ ״יד הרב נסים׳ ח״א דף קמ ע״ב) כתוב בזה״ל: וזמן ברכתה הוא עד שתתמלא פגימתה, ומצוה מן המובחר לברך בשבעה ימים הראשונים של החודש עכ״ל. ולא נתבררה שיטתו, אי ס״ל כהרמב״ם דמצוה מן המובחר היינו אפילו ביום הראשון או שמא רק אחר שלשה ימים ראשונים וכשיטת רבנו יונה, כיון שהוא בתוך השבעה, הוי מצוה מן המובחר. וצ״ב.

2 בתכלאל משתא-שבזי (מהד׳ צלום, ירושלם תשמ״ו, עמ׳ פו) כתוב: ואין מברכין עליה עד שיעברו שבעה ימים (עליה) עד י״ד מיום המולד עכ״ל. ובהמשך שם (עמ׳ פז) כתוב: ואן לם יברך פי לילה׳ ראש חדש פל׳ה אן יברך עד שתתמלא פגימתו עכ״ל. [תרגומו (ע״י אחי אליהו יצ״ו): ואם לא ברך בליל ראש חודש, [יכול] לברך עד שתתמלא פגימתו]. ולכאורה סתראי. וראיתי עתה (סיון תשע״ג) כי ד״ר משה גברא בספרו ׳מחקרים בסדורי תימן׳ (ח״א עמ׳ 532) עמד בזה ראה שם דבריו.

3 מה דעת מהרי״ץ למעשה יתבאר לקמן.

ולענ״ד מדיוק הגמרא בסנהדרין (מא:) ששם מקור הדין[4] מוכח, דהחיוב הוא מהיום הראשון כשרואה את הלבנה. וז״ל הגמרא:

> אמר רבי אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן, **עד כמה מברכין** על החדש עד שתתמלא פגימתה. וכמה, אמר רב יעקב בר אידי אמר רב יהודה עד שבעה, נהרדעי אמרי עד ששה עשר.

הרי כל דיון הגמרא הוא על שיעור וזמן **עד כמה מברכין**, אבל מאימתי מתחילין לברך לא דן התלמוד, אלא פשיטא ליה דמיד עם ראייתה מברכין.

ונוראות נפלאתי במה שמצאתי בספר שיירי כנסת הגדולה (או״ח סי׳ תכו הגהות בית יוסף אות א) שכתב בתשובה (או״ח סי׳ שיו[5]), דמלישנא דגמרא משמע, דאין מברכין עד שיעברו עליה שבעת ימים שלמים עכתו״ד. ולא ידעתי היכן דיוק לישנא דגמרא זה. ושוב ראיתי שכבר קדמני בתמיהתי בספר מור וקציעה לר״י עמדין (סי׳ תכו) שתמה על דברי הכנה״ג וז״ל:

> ולא ידעתי מה היה לו לבעל שיירי כנסת הגדולה, שכתב בפשיטות דמלישנא דגמרא משמע, עד שיעברו עליה שבעת ימים שלמים, לא נשמע ולא ישמע כן לעולם.

גם הרב מעיל שמואל פלורינטין בהגהותיו על הרמב״ם (בסוף הספר דף יב ע״ג) תמה על הרב כנסת הגדולה היאך כתב כן, והא כולהו כתבו איפכא, דמלישנא דגמרא משמע אפילו מיום ראשון ואילך.

וכך ראיתי שדייק הרב אלעזר סגל לנדא בספרו יד המלך על הרמב״ם הל׳ ברכות (פ״י הי״ז) בהבנת הסוגיא ובדעת רבנו, והפר״ח (וכדלקמן) בדעת הרמב״ם. וכ״כ רבי אברהם שלוזאוועור בספרו באר יהודה על הרמב״ם הל׳ ברכות (שם) וז״ל: והמבואר דסובר הרמב״ם דגם ביום ראשון יכול לברוכי עלה, ואדרבה דלכתחלה יקדים, דזריזין מקדימין עכ״ל. וכ״כ בספר ׳קובץ על יד׳ על הרמב״ם (שם) בדעת רבנו.

וכן נראה לענ״ד לדייק מפרש״י שכתב (שם) בד״ה עד כמה מברכין: **אם לא בירך היום** יברך למחר עכ״ל. וכ״כ ר״י עמדין בספרו מור וקציעה (סי׳ תכו) בדעת רש״י עיי״ש. וכך דעת הרמ״ה בחידושיו לסנהדרין (שם) וז״ל: דאי לא בירך ביומא קמא, כל כמה דלא נתמלאת פגימתה מצי לברוכי עכ״ד. וכ״ד הסמ״ג (עשין כז). וכ״כ המאירי

4 השווה גירסת הרי״ף בברכות (דף מג: מדפי הרי״ף). ועיי״ש בהרי״ף (סוף פרק תפלת השחר). וכמדומה שלדבריו רמז המאירי בסוגיא שם (נט:) וז״ל: ויש גורסין לבנה בחדושה, והוא בשעה שהיא נראית לכל תחלה אע״פ שכבר נטתה לצפון או לדרום עכ״ל.

5 חפשתיה ולא מצאתיה. גם ראיתי בספר מעיל שמואל פלורינטין בהגהותיו על הרמב״ם (בסוף הספר דף יב ע״ד) שכתב, ולא זכינו לראות תשובותיו שכתב.

בסנהדרין (שם) וז״ל: ועד אימתי מברכין, אם לא בירך בלילה ראשונה מברך בשניה, וכן עד שתתמלא פגימתה ותעשה כנפה עכ״ל.[6]

והראב״ם בספרו ׳המספיק לעובדי השם׳ (מהד׳ נ. דנה, רמת גן, תשמ״ט, עמ׳ 248) קאי בשיטת אביו הרמב״ם וז״ל: ״ברכת הירח שחיובה הוא פעם אחת בחודש, על מי שרואה את החרמש[7] **בתחלת** החודש״.

וכן דייק המהרש״ל מדברי רבנו והסמ״ג (עשין כז), דאין צריך להמתין שלשה ימים כמ״ש בליקוטי ספרים. הובא במג״א (סי׳ תכו ס״ק יג), ובברכ״י (שם אות ד). וכן נראה דעת רבנו שלמה ברבי נתן הסיג׳ילמסי שכתב בסדורו (עמ׳ קכו) וז״ל: ״ותהיה התחלת הברכה הזו כאשר תתחדש, אבל מוטב שאדם ימתין מלברך עד שיתחזק אורה ויתפשט״. ומבואר שדעתו לכתחלה שיברך כאשר תתחדש. וכ״ד הסמ״ק (סי׳ קנא) והרשב״ץ בפירושו להרי״ף (סוף פרק תפלת השחר). דלא כסברת רבנו יונה (שם) דירח בן יומו, אין אור שלו מתוק מתוך קטנותו, שאין אדם נהנה ממנו ולפיכך אין מברכין רק אחר שלשה ימים מהמולד, והביאו ב״י (סי׳ תכו) עיי״ש. וכתב המג״א (שם) כי בספר הקנה (סוד ברכת הלבנה) כתב, דמצוה מן המובחר לקדשה ביום ראשון עיי״ש. וכ״כ החיד״א על הברכיי״ם (שם) ובמחזיק ברכה שם (אות ב) בדעת רבנו, ושכן סברת המהר״ם ריקנטי (פסקים סי׳ פו) דאף על ירח בן יומו מברכין, ומוכח מדבריהם שאין צריך ליהנות מהלבנה. וכ״כ החיד״א בפירושו ׳כסא רחמים׳ למסכת סופרים (פ״כ) עיי״ש.

ודעת הרי״ף בסנהדרין (דף יד. מדפי הרי״ף) הרא״ש שם (פ״ה), והטור (או״ח סי׳ תכו) סתומים, שהעתיקו לשון הגמרא בסתם, ולא הזכירו זמן מסוים. והפמ״ג בשו״ת מגידות (סי׳ קב) כתב דסבירא להו כדעת הרמב״ם.

ואתה תחזה, כי רבנו מנוח בספר בית מנוחה על הרמב״ם הל׳ ברכות (פ״י הי״ז) פירש כן בדעת רבנו וז״ל:

> ואם לא בירך וכו׳. שבתחלה חייב לברך תכף שרואה אותה בתחלת החדש, אבל אם שכח ולא בירך בשעת חדושה יכול לברך עד ששה עשר יום.

וכך דייק הרב מעשה רקח מדברי הרמב״ם (שם), וכ״כ הפר״ח (או״ח סי׳ תכו אות ד) לדייק הכי מדברי רבנו וז״ל:

6 ועיי״ש במאירי, שכתב, שיש שנהגו שלא לברך עד מוצאי שבת הראשון לחידושה, והביא סייעתא לזה ממסכת סופרים (פ״כ מ״א) שאין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבוסם וכליו נאים עיי״ש. וראה בספר ׳ברוך שאמר׳ על התפלות (עמ׳ רצב) מה שהשיג בענין זה.

7 רבנו בחיי בפירושו לתורה (דברים כח, כז) כותב: שלשה שמות ללבנה, והן: סהר, ירח, לבנה עכ״ל. והראב״ם הוסיף לנו עוד שם ״חרמש״. ונראה שנקרא כן הירח, כיון שדומה צורתו בתחלת החודש ובסופו לחרמש. וראה בספר ׳ארים נסי׳ להנאמ״ן ס״ט בקונטרס הכללים (עמ׳ שנה אות מד) מש״ב.

> מדברי הרמב״ם בפ״י מהל׳ ברכות שכתב, אם לא בירך עליה בלילה[ה] הראשון, מברך עליה עד ששה עשר ביום. משמע לי דס״ל, דאפילו בלילה הראשון מברכים עליה. וכדמשמע מפשט לשון הש״ס.

וכ״כ מהרי״ץ בפירוש עץ חיים (מהד׳ רש״צ תשל״א, ח״א דף רמח ע״ב) בשם גור אריה דמדברי הרמב״ם (שם) נראה דראוי לברך עליה בלילה הראשון. וכ״כ בדעת רבנו בשו״ת שבות יעקב (ח״ג או״ח סי׳ טל), ובערוך השולחן (סי׳ תכו סי״ג) עיי״ש. וכ״כ הרשי״ה בהגהותיו לשו״ת פעולת צדיק (ח״ג סי׳ רסד) עיי״ש.

וצופה הייתי בשו״ת אגרות משה (חו״מ ח״ב סי׳ מז) שכתב טעם בדעת רבנו שאין צריך להמתין עד שיהנה מאורה, וז״ל:

> דברכת לבנה הוא תקנה מיוחדת שאינה על ההנאה ולא מצד דבר שלא מצוי ועניני חדושים שרואין, דהא הרבה פעמים מברכין כשליכא אף עשרים יום משבירך בחדש שלפניה. והא דאיתא ברמ״א (סי׳ תכו ס״א) שמברכין בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה, ומקורו ממס׳ סופרים (פ״כ) הוא רק להידורא בעלמא, דהא להרמב״ם בהל׳ ברכות (פ״י הט״ז) אם אפשר לו לכוין בשעת המולד ממש דהוא בחדושה, עדיף אף שאינה מאירה.

אולם בתשובות והנהגות (ח״ב סי׳ רח) פירש בדעת רבנו, שלא כדעת האג״מ וז״ל: ״ומשמע שמצותה בראשון כפשוטו דוקא, וכוונתו נראה שנהנין מאור הלבנה כבר ביום הראשון ואם כן ראוי לברך מיד שנהנין ולא לאחֵר״. עד כאן בנוגע לביאור דברי רבנו. [וכ״כ שם (ח״ג ריש סי׳ קיב) עיי״ש].

ובהמשך תשובתו הנ״ל הוסיף בזה״ל:

> ובכת״י מתלמידי הגר״ח מוולזין זצ״ל מובא, שרבם ובעל ״שאגת אריה״ זצ״ל נתכוונו לדבר אחד, שמהלשון ״הרואה לבנה בחידושה מברך״, משמע דתיכף בראותו מתחייב לברך כמו כל ברכת ראייה, ואף למסכתא סופרים שמברכים רק כשמתבסם, עליו לימנע מלראותה עד אז, שאם ראה נתחייב מיד אפילו ביחיד ויברך תיכף, ודבריהם חידוש ולא מצאתי ד״ז מבואר בפוסקים.

עלה בידינו, כי דעת רבנו אינה דעה יחידאה שיש לו לברך על הלבנה לכתחלה ביום הראשון, אלא כן דעת רבים מן הראשונים. הרמ״ה בספרו יד רמ״ה על סנהדרין (שם), וכן נראה דעת רש״י (שם), [אחר זמן ראיתי שכ״כ ערוה״ש בדעתו (או״ח סי׳ תכו סי״ג) ע״ע]. וכן היא גם דעת הראב״ם, הסמ״ג (עשין כז), סמ״ק (סי׳ קנא), רבנו שלמה ברבי נתן הסיג׳ילמסי, המאירי, מהר״ם ריקנטי (סי׳ פו), וספר הקנה. וכך פירשו בדעת רבנו

הרמב״ם, רבים מן המפרשים וכנ״ל: רבנו מנוח, מהרש״ל, הפר״ח, המער״ק, ברכ״י, מהרי״ץ בשם גור אריה, ערוך השולחן, הרשי״ה. ועוד.[8]

אמנם לא אכחד כי דעת רס״ג בסדורו (עמ׳ צ) דזמן ברכתה הוא מיום הרביעי בחודש.[9] ובבית יוסף (או״ח סי׳ תכו) כתב שהר״י גיקטיליא בעל שערי אורה כתב בתשובה, שע״פ הקבלה אין לברך על חידוש הלבנה עד שיעברו עליה ז׳ ימים. וכ״פ בשו״ע (שם ס״ד) שאין מברכין עליה עד שיעברו שבעת ימים עליה עכ״ל.

ובספר יד המלך על הרמב״ם בהל׳ ברכות (שם) תמה על פסק השו״ע, אחר שהוכיח כי מפשט דברי הגמרא מבואר, שקודם שבעה מברכין לדברי הכל. לא מצינו שיהיה הסכמת השו״ע ע״פ דרך הקבלה, היכי שדעת הגמרא אינו מורה כן. ועיי״ש מה שמיישב, ורמז לדבריו מארי בהל׳ ברכות (שם ציון לג סוד״ה וראיתי). וראה מש״ב רבי יוסף דוד בספרו בית דוד (או״ח ר״ס קלב), ובשו״ת חת״ס (או״ח סי׳ קב) ואכמ״ל.

וראיתי עתה (סיון תשע״ג) בספר ׳זוהר חי׳ והוא פירוש על הזוה״ק מהאדמו״ר רבי יצחק יהודה יחיאל ספרין מקאמרנא (פרשת וארא דף לח ע״ג) שהביא בשם ספר מקדש מלך בשם ספר חמדת ימים, קבלנו בשם האר״י ז״ל שלא לקדש הלבנה עד שבעה למולד. וכתב עליו דברים כדורבנות. וכיון שאין ספר זה מצוי ביד כל אדם למשמש בו, אמרתי לא אמנע טוב ואעתיק לשונו לזיכוי הרבים וז״ל:

8 ומ״ש בשע״ה (סי׳ עט בעיני יצחק אות י) לפרש דברי רבנו ד״בלילה הראשון״ דקאמר רבנו לאו היינו ראשון שבו נראתה, אלא ראשון לחידושה שהזכיר קודם לכן ״הרואה לבנה בחידושה״, ולדבריו הכוונה אחר שלשה ימים. דברי נביאות הם, ופשט לשון רבנו כמו שכתבו הפר״ח והגו״א וערוה״ש ודעמייהו. וראה עוד מש״ב הר״א מימון בירחון ׳אור-תורה׳ (טבת תשס״ג סי׳ קנז) ואכמ״ל.

9 אף כי בדעת רס״ג ראיתי מערערים, דס״ל דמברך ביום הראשון. ראה מאמרו של ר׳ יעקב גרטנר ׳קידוש לבנה – גלגולה של ברכה׳ ב׳אסופות׳ (כרך ה עמ׳ שכז הערה 3).
ואגב אורחין, מארי ע״ה היה תמה תמיד על האמירה ״קידוש לבנה״ הרי אין אנו **מקדשים** את הלבנה אלא **מברכין** עליה, ואין לנו בית דין סמוכין שיקדשוה. ובהל׳ קידוש החודש (פ״ב ציון יח) כתב וז״ל: ובכל אופן טועים הסוברים כי מקודש מוסב על הלבנה, ואומרים ״מקדשים את הלבנה״, ״אותיות קדוש לבנה״. עכ״ל מארי.
אף כי סממנים מצאו להם במסכת סופרים (פ״כ ה״א) שהחתימה בברכת הלבנה שם ״מקדש ראשי חדשים״. ועל זה השיבני מארי: אין משם ראיה, כי החתימה ״מקדש **ראשי חדשים**״ ולא ״לבנה״ (גליון רמ״מ שם).
ובשו״ת מהרש״ג (ח״ג סי׳ ה) נשאל בענין זה דמה ענין **קידוש** יש בברכה. ותירץ, דקריאת שם זה נשתרבב ממה שבזמן ביהמ״ק קיים וגם קצת אח״כ היו בית דין מקדשין החודש, ועפי״ז נשתרבב לומר עכשיו גם על ברכת הלבנה קידוש הלבנה עכתו״ד. הו״ד בספר מנהג ישראל תורה (ח״ג סי׳ תכו ס״א).
וראיתי אחר זמן רב, שהר״מ שטרנבוך בתשובות והנהגות (ח״ג סי׳ קיב) תמה תמיהת מארי וז״ל: אגב צ״ע, מ״ט מיקרי ברכת ״קידוש לבנה״ וכי מקדשין בזה את הלבנה, וגם נוסח הברכה הלוא הוא ״מחדש חדשים״, והוה לן לקרוא הברכה חידוש הלבנה ולא קידוש, שאין מקדשין בזמן הזה. אכן במסכת סופרים פ״כ הנוסח ״מקדש חדשים״. ואולי בזמן שקידשו החודש ע״פ הראיה נהגו לברך כן ״מקדש חדשים״, אבל לדידן שהנוסח הוא ״מחדש חדשים״ לכאורה היה ראוי לקרותה ברכת חידוש לבנה עכ״ל. וראה בספר ׳ברוך שאמר׳ על התפלות (עמ׳ רצב) מש״ב.

והנה אדונינו המקדש מלך מביא מאיש פלוני.[10] הנה זה העיד שקר וכזב מה שאמר, קבלנו מרבינו האר״י שלא לקדש הלבנה עד עבור שבעה ימים למולד. כל זה שקר ענה ושקר העיד, כי אין מזה זכר בדברי מרן, אדרבה מבואר בהדיא בפע״ח ברכת הלבנה אנו אומרים בר״ח, לפי שאז היא מתחדשת. ומבאר שם ענין עטרת תפארת. ומסיים, לכך אנו אומרים ברכה זאת בראש חדש, מפני שהיא מתחדשת בראש חדש. הרי מבואר בדברי מרן היפך דבריו של השקרן הזה... וכל מה שכתב הם דברי הבל מטעה לב הבריות כידוע, זיל אחי (קרוי) [קרא] מה שכתב עליו הגאון הצדיק רבנו יעקב עמדין אשר קנא קנאת ד׳ צבאות, אע״פ שגם דברים אלו מובאים בשו״ע בדברי מרן הרב״י לא פסק כמותו של הרב רבנו יוסף.

וכבר הזהיר מרן האר״י שלא להאמין מן רמב״ן ואילך. והלכה פסוקה ומצוה רבה לקדש הלבנה אפילו בר״ח. ותיכף שיראנה יקדש אותו אפילו ביחיד אם אין לו צבור הרוצין לקדש קודם שבעה. וגם יקדש אותו קודם יוהכ״פ ולא ימתין כלל ויכריע לו זאת המצוה לחיים בחותם חיים... וכך מנהג כל ישראל וכך הלכה בלי ספק. ולי העני א״א בחזרה, כי כבר זקנתי ושבתי במנהג הזה. ואלו הייתי יודע בימי חורפי שמנהג הזה נתפשט על ידי אותו האיש פלוני, בודאי הייתי מקדש בראש חדש כדעת ומנהג מרן האר״י, אלא סברתי שהוא על ידי רבינו יוסף ולא שניתי ממנהג, וכעת א״א לי עוד לשנות בימי סבא. אבל כתבתי זה לדורות ישראל שידעו שמותר ומצוה לקדש הלבנה תיכף כשיראנה אפילו בראש חדש יקדשנה כדעת מרן האר״י, ועליו אין להוסיף.

ותוכן דברי ספר ׳זוהר חי׳ הביא בספר שד״ח (כרך ה, מערכת המ״ם כלל קד אות ח ס״ק ב). ורמזו לדבריו, בספר מנהג ישראל תורה (ח״ג סי׳ תכו אות יב) ובתשובות והנהגות (ח״א סי׳ רד) ע״ע.[11]

10 הכוונה לבעל ספר חמדת ימים. ומארי כתב עליו בתשובה (מיום כח אייר תש״ל) בזה״ל: ספר חמדת ימים אינו לנתן העזתי, רק הספר עוז לאלהים הוא של נתן העזתי. ואמת שבתימן לא ידעו שאיש זה היה מתלמידי ש״צ שר״י, והיה ספר זה קדוש ומקודש בעיני המקובלים בתימן. ספר חמדת ימים לא הוכח שמחברו נוטה לכת ש״צ, ורק חשדות הועלו נגדו מפני שלא כתב על דיני תשעה באב, אמרו כי לדעתו כבר בטל ט״ב כמו שדרש ש״צ, וכבר הוכיח א. יערי שבכתב היד יש על דיני ט״ב ורק המדפיסים השמיטוהו. עכ״ל מארי.
וראה עוד בענין זה, תשובת חכמי צנעא בשו״ת ׳גנזי חכמים׳ (סי׳ יב) בתוך ספר ׳מכמנים מחשיפת גנזי תימן׳ (עמ׳ מ), ובספר ׳ענף חיים׳ לר״א אלנדאף (סי׳ סט), ירחון אור תורה (תשרי תשס״ד סי׳ ז), ושם (אב תשס״ו עמ׳ תתסה), ושם (אלול תשס״ו סי׳ קלו מכתבי תורה עמ׳ תתקכג). ומ״ש ידידי הר״י שבח בספרו אמרות יוסף (עמ׳ שיד הערה 111*), ושו״ת עו״י (ח״ב סי׳ רס). וראה ׳מבוא מורחב לספר חמדת ימים׳ בספר ׳לקט מבואות׳ לר״מ צוריאל (עמ׳ 94).

11 ולמעשה כתב הגרע״י בשו״ת יחו״ד (ח״ב סי׳ כד) ובספרו חזון עובדיה (חנוכה, עמ׳ שנט ד״ה והנה) שמנהג הספרדים כדעת המקובלים דס״ל, שלפי דעת האר״י מברכין על הלבנה עד כלות שבעה ימים שלמים עיי״ש.

ואחרי הודיע אלד׳ים אותנו את כל זאת, נמצאנו למדים כי לדעת הרמב״ם ודעימיה, יש לברך לכתחלה על הלבנה עם ראייתה ביום הראשון.[12]

ואם יש את נפשנו לשאול, דלכאורה הא אנן קיי״ל ברוב עם הדרת מלך וכמ״ש בפסחים (סד:) ועוד, ואין לברך ביחיד אלא בעשרה. על כך נשיב, כי לא נזכר חיוב זה לברך ברכת לבנה בעשרה, בדברי התלמוד או בהרמב״ם, ולא בתכלאל קדמונים, ולא בסדור רב עמרם גאון (מהד׳ מ. הרב קוק ח״ב סי׳ מח עמ׳ צ), ולא בדברי רס״ג בסדורו (עמ׳ צ), ולא בסדור רבנו שלמה ברבי נתן הסיג׳ילמסי (עמ׳ קכו). ואדרבה מבואר בפרי חדש איפכא (או״ח סי׳ תכו אות א) וז״ל: ״יחיד יוכל לברך ברכת הלבנה, מדלא מני לה בפרק הקורא עומד (מגילה כג:), בהני מילי דליתנהו בפחות מעשרה״. ולא חשיב ברכת הלבנה, אלמא דלא בעינן עשרה לברכת הלבנה עיי״ש.

גם בשו״ת בית דוד (שם דף לג ע״ב) כתב בשם הרב מהריק״ו נר״ו, שפקפק בדבר אם יש צורך מן הדין שיהיה בעשרה, ומ״מ עשה מעשה לברך ביחיד. ואני מצאתי בהדיא שאין צריך עשרה מדכתב הרב הלבוש ז״ל ונותנים שלום ג״פ זה לזה, אם הם שנים או הרבה וכו׳. והרב הנזכר לא רצה לומר כשם שאנו מרקדין לשון רבים כיון שהוא יחיד, אלא כשם שאני מרקד וכו׳ לשון יחיד. והביאו דבריו בשתיקה בספר פרי האדמה, ואוהל יצחק הכהן על הרמב״ם הל׳ ברכות (שם). [וראה כה״ח (סי׳ תכו ס״ק מא) מש״ב].

ומצאתי עוד, כי בשו״ת זבחי צדק (או״ח סי׳ לו) נשאל, אם יברך ברכת לבנה ביחיד או ימתין עד שיהיה עשרה. והשיב: א״צ להמתין על עשרה, אלא יברך ביחיד כמ״ש הר׳ כנסת ישראל (דף יא ע״ד). והביא ראיה מהרב ברכ״י (או״ח סי׳ א אות ו) שהביא ראיה מגמרא ר״ה (לב:) כי זריזים מקדימים למצות, קודם ל״ברוב עם הדרת מלך״ עיי״ש. וכ״כ הרב חיי אדם (הל׳ ברכות כלל סח ס״ו) ושם (סי״א) כתב דשלשה הוי רוב. וכ״כ בדעת תורה מהרש״ם (או״ח סי׳ תכו ס״א), והביא ג״כ מכי״ק של הדעת קדושים דעדיף ״לקדש״ ביחיד במוצ״ש, מלהמתין על צבור אח״כ בימי החול. וכתב עליו: ״ולפי מ״ש לעיל, גם בחול דינא הכי דזריזין מקדימין עדיף״. עיי״ש בדבריו. גם בביאור הלכה (סי׳ תכו ס״ב ד״ה אלא) כתב, כי מדינא מותר לקדש אפילו יחידי וכמ״ש הפר״ח. וכ״כ בכה״ח (שם ס״ק יג). אלא שכתב דלכתחלה צריך לחזור לברכה בעשרה, משום ברוב עם הדרת מלך, וגם שיוכל לומר קדיש. ולפחות אם א״א בעשרה, יאמר בשלשה דאז הוי

וראה מ״ש ידידי הר״א אשוואל בדעת הרמב״ם בענין זה, בספרו ברכת משה (מהד״ב פ״י, ברכת מלך עמ׳ שסד ד״ה ואני).

12 ואגב, בשו״ת מגידות (סי׳ קב) תמה על הב״י (סי׳ תכו) שסתם שם ובשו״ע (ס״ד) והביא רק דעת הר״י גיקטיליא ולא הביא דעת הרמב״ם והרא״ש והטור, דס״ל דאף ביום הראשון מצוה לברך. וע״ע בשו״ת זקן אהרן הלוי (סי׳ כח) ושו״ת הרמ״ע מפאנו (סי׳ עח). וראה טוב עין להחיד״א (סי׳ יח אות עו), ושו״ת שואל ונשאל (ח״ד סי׳ יב), והגרע״י בספרו הליכות עולם (ח״ה עמ׳ ל–לה) מש״ב ליישב ואכמ״ל.

כרבים כמ״ש הרמ״א (סי׳ תכב ס״ב) עיי״ש. וכ״כ ר׳ משה כלפון הכהן בשו״ת שואל ונשאל (ח״ד או״ח סי׳ יד), דלכתחלה יש לברך בצבור וכמ״ש הלבוש, אך גם ביחיד מברכין וכמ״ש הפר״ח, ובפרט בלילי החורף, מחשש שמא יעבור זמן הברכה, ושכן עמא דבר .

וכך נהג למעשה הרש״ז אוירבך כפי שכתבו בספרו הליכות שלמה (מועדים, דיני ר״ח, פ״א ארחות הלכה הערה 108) ״ורבנו נהג בדרך כלל לקדשה מיד אחר שלשה ימים[13] אף אם לא היו עשרה, גם בחדשי תשרי ואב״. וכך העיד תלמידו הרב אביגדור נבנצל, הו״ד בספר שלמי מועד (פ״ו הערה 42 עמ׳ יג). וכך העידו על הר״י קניבסקי בספר אורחות רבנו (ח״ג עמ׳ קיג אות יב) ושם (ח״ה עמ׳ קסד סוף אות ל).

עלה בידינו, כי רבים מן הפוסקים ס״ל דאין חיוב מדינא לברך ברכת לבנה בעשרה, ומה עוד דלפנינו יש דין קדימה לברך אפילו ביחיד, משום זריזין מקדימין למצוות, לפני דין של ברוב עם הדרת מלך.[14] וראה מש״ב ידידי ר״א אשוואל יצ״ו בספרו ברכת משה (פ״י סעיף ס) ובהערות ברכת מלך שם.

וכיוצ״ב נשאל הגרע״י בשו״ת יביע אומר (ח״ב יו״ד סי׳ יח) אודות מה שנהגו במצרים לעשות המילה אחר הצהרים עד סמוך לעת ערב, בכדי שיוכלו קרוביהם ומכריהם להשתתף בשמחת הברית מילה. אם מנהג זה יכון לפי ההלכה. ובתוך דבריו (אות א) הביא מש״ב מהר״י ששון בשו״ת כנסת ישראל (דף יא סוף ע״ד), אם יותר נכון להשהות ברכת הלבנה ולאומרה בעשרה, או יותר טוב להקדימה ויאמרנה אפילו ביחיד. והשיב: שבספר חמדת ימים הל׳ ר״ח כתב, שיכול להשהותה כדי שיברך בצבור, דברוב עם הדרת מלך. והקשה עליו הכנס״י מההיא דר״ה (לב:) אהא דתנן העובר לפני התיבה ביו״ט של ר״ה השני מתקיע. אמרינן, מאי שנא השני מתקיע, משום דברוב עם הדרת מלך. אי הכי הלל נמי נימא בשני, משום דברוב עם הדרת מלך, אלא מאי שנא הלל דבראשון, משום שזריזין מקדימים למצות, תקיעה נמי נעביד בראשון, משום דזריזין מקדימין למצות. א״ר יוחנן בשעת גזרת המלכות שנו כאן ע״כ. מבואר להדיא, שלפי המסקנא זריזין מקדימין למצות דחי לטעמא דברוב עם הדרת מלך. ומש״ה אמרינן להלל בראשון. ודוקא בתקיעה השני מתקיע, משום גזרת המלכות עיי״ש. דמוכח דטעמא דזריזין מקדימין למצות דחי לטעמא דרוב עם. וה״נ בודאי שכדאי שיברך ברכת הלבנה ביחיד, בכדי להקדים במצות עיי״ש. ונראה דהכי נקטינן לדינא, ודלא כהרב חמדת ימים הנ״ל. ועיי״ש מה דשקיל וטרי בסברת הפר״ח הנ״ל ועוד. וסיים: ״אלא דלקושטא דמילתא הואיל ואין זה הכרח בגמ׳ ופוסקים, סתמו כפירושו דלא בעינן

13 לשיטתו, וכדעת הגר״א בספרו ׳מעשה רב׳ הל׳ ר״ח (אות קנט), וראה משנ״ב (סי׳ תכו ס״ק כ).

14 בשולי הגליון אעיר, כי בביאור ״ברב עם הדרת מלך״ מפרש רבנו בפיהמ״ש בכורים (פ״ג מ״ב) שההדר הוא לעם ולא למלך. וז״ל: ולא ילכו יחידים כדי שיהא **להם** הדור, ברב עם הדרת מלך עכ״ל. ומארי העיר שם (הערה 4) כי יש מפרשים למען הדור וכבוד המצוה עכ״ל. וראה לשון רבנו בפיהמ״ש פסחים (פ״ה מ״ה), ובשוטה (פ״ז מ״ה). ובהל׳ בכורים (פ״ד הט״ז) עיי״ש. ועיין מש״ב בשו״ת עולת יצחק (ח״א סי׳ קס).

עשרה. והביא מדברי מהר״ח פלאג׳י בשו״ת לב חיים (ח״ב סי׳ קכז), והגאון מלבי״ם בס׳ ארצות החיים (סי׳ כה ס״ק יג) דזריזים מקדימין למצות עדיף מרוב עם, ודחי לטעמא דברוב עם הדרת מלך, ושיהויי מצוה רבה כזו לא משהינן״.עכתו״ד הגרע״י.[15]

זאת תורת העולה

המנהג הקדום בתימן על פי התכאליל העתיקים והרמב״ם (הנ״ל), שמברכין ברכת לבנה לכתחלה ולמצוה מן המובחר מיד ביום הראשון, ולא נזכר לברכה בעשרה או ברוב עם, וללא כל חילוק בין חודש תשרי לחודש אב. וכך נהג הלכה למעשה הר״י קאפח זצ״ל. וכך העתיק מהרי״ץ בסדורו ׳עץ חיים׳ (ח״א מהד׳ רש״צ י-ם תשל״א, דף רמח ע״א) וז״ל: הרואה את הירח בעת שמאיר בתחלת כל חודש מברך... עכ״ל.[16] וכ״ה בסדור שיח ירושלם (ח״א מהד׳ תשס״ג עמ׳ קמו ס״ג),[17] ובסדור ׳תכלאל תפלת קדמונים המבואר׳ (ח״א מהד׳ מ. יצהרי עמ׳ ריג). וראה מש״ב ידידי הר״א קאפח בגליון בית כנסת הרמב״ם (חודש טבת תשס״ב), ובשניות בספרו ׳יריעות אהרן׳ (עמ׳ 68).

ויש מקהלות בני תימן בלדי, שנוהגין לברך על הלבנה אחר שיעברו שלשה ימים מן המולד, ע״פ מה שהכריע מהרי״ץ בשו״ת פעולת צדיק (ח״ג סי׳ רסד) כדעת רבנו יונה המובא בב״י (או״ח סי׳ תכו) שהיא השיטה הממוצעת בין הרמב״ם דס״ל שמברך ביום הראשון, לבין מרן השו״ע שפסק (שם ס״ד) כדעת הר״י גיקטילי״א בעל שערי אורה, שמברכין אחר שיעברו עליה שבעה ימים. גם מנהגם פשוט לברך על הלבנה במוצאי ט״ב ובמוצאי יוהכ״פ, כמ״ש בשו״ע (סי׳ תכו ס״ב) ובשתילי זיתים (שם ס״ק יא). וכ״ה בתכלאל ׳עטרת אבות׳ (ח״א עמ׳ קעה) הבנוי על הוראות שו״ע המקוצר.

ויש קהלות רבות מבני תימן בלדי ושאמי, שמברכין ברכת לבנה לכתחלה אחר שיעברו עליה שבעה ימים, כדעת השו״ע (שם ס״ד) שפסק כדעת הר״י גיקטילי״א בעל שערי אורה, שמברכין אחר שיעברו עליה שבעה ימים. וכ״כ הר״י צובירי בסדור כנה״ג

15 ובענין הכלל הזה, זריזין מקדימים למצוות אי קדים ל״ברב עם הדרת מלך״, ראה מש״ב בספר שדי-חמד (כרך ב כללים מערכת הזיי״ן כלל ב) ושם (כרך ה מערכת הפ״ה כלל לט) ואכמ״ל.

16 אף כי דבריו סתראי, כי בשו״ת פעולת צדיק (ח״ג סי׳ רסד) הכריע בדרך הממוצעת כדעת רבנו יונה המובא בב״י (או״ח סי׳ תכו) לברך על הלבנה אחר שיעברו שלשה ימים מן המולד. וסותר דבריו מ״ש בסדורו עץ חיים הנ״ל. וצ״ב. וכבר עמדו על דבריו בספר שע״ה (סי׳ עט ע״י אות י) ולדבריו חזר בו מהרי״ץ בתשובותיו ממ״ש בעץ חיים. עריכת שולחן (סי׳ תכו הערה אות כ), ב׳מחקרים בסידורי תימן׳ (ח״א עמ׳ 534) עיי״ש. ומפליא, כי בסדור ׳ענף החיים׳ (ח״א ירושלם תשי״ח עמ׳ קמט) ובסדור ׳תורת אבות׳ (ח״א עמ׳ קכב) ותכלאל ׳עטרת זקנים׳ כמנהג ק״ק חבאן (ח״א עמ׳ רצ), העתיקו את סדר ברכת לבנה והתעלמו מפרטי הדינים.

17 ומ״ש בסדור שיבת ציון (ח״ב עמ׳ קנו) ושם (ח״ג עמ׳ רג), ובסדור שיח ירושלם (ח״א מהד׳ תשס״ה עמ׳ תרג ס״ז), ושם (ח״ד מהד׳ הנ״ל, עמ׳ תקלו), מעולם לא ראינו ולא שמענו שנהג מארי לברך ברכת לבנה, לא במוצאי ת״ב ולא במוצאי יוהכ״פ.

(ח״א עמ׳ תקעז). וכ״ה מנהג רדאע כמ״ש בסדור שיח שפתותינו (בלדי ח״א עמ׳ תז), וכ״ה בסדור שיח שפתותינו (שאמי ח״א עמ׳ תיב), וכ״ה בתכלאל ירושלם כמנהג ק״ק צנעא (משנת תרמ״ט מהד״צ ש. גרמי, ח״א דף קא ע״ב). ומדקדקין לברך על הלבנה במוצאי שבת קודש ברוב עם. ראה מהרד״ם בספרו שתילי זיתים (סי׳ תכו ס״ק כד).

לשני המנהגים האחרונים, מדקדקין לברך לכתחלה בעשרה ברוב עם ובמוצאי שבת כשהוא מבוסם. בד״א כשלא יעבור זמנה, אבל כאשר יעבור זמנה או יש חשש שלא תראה, מברכין אפלו ביחיד. כמ״ש הר״ש קורח בספרו עריכת שולחן (ח״ה סי׳ תכו סי״א). ונהרא נהרא ופשטיה.